

Międzynarodowy Kongres Tischnerowski. Prawda i Dobro

25.10.2011 r. – Collegium Novum, ul. Gołębia 24
Aula Collegium Novum

10:00 Karol Tarnowski, *Transcendentalia? Problematyczność i niezbędność transcendentaliów*

Problematyka tzw. transcendentaliów – najogólniejszych pojęć filozoficznych dotyczących całej rzeczywistości i każdej rzeczy z osobna – jest zakotwiczona z jednej strony w filozofii Platona, z drugiej w teologicznej problematyce stworzenia świata: byty stworzone przez Boga muszą być prawdziwe, dobre i piękne. Ale dzisiejszy stan świadomości kontestuje transcendentalia z następujących powodów: idei „śmierci Boga”, poszukiwania korzeni transcendentaliów w ludzkiej woli panowania, odkrycia historyczności i zanegowania absolutności, wreszcie poczucia pustki treściowej zawartej w tych pojęciach. Jednak najważniejszym powodem odrzucenia transcendentaliów jest świadomość zła jako tego, co istnieje a zarazem nie daje się usprawiedliwić: byt *nie* jest zatem prawdziwy, dobry i piękny. Natomiast teoria ta uzyskuje swój sens w antropologicznej problematyce pragnienia oraz wezwania do realizacji najwyższych, „horyzontalnych” wartości, które wprawdzie nigdy nie mogą być zrealizowane w ich absolutności, ale wołają z jednej strony o ludzką pracę, z drugiej o religijne zbawienia.

Goście honorowi:

10:40 Chantal Delsol, *L'effacement de la vérité par le bien*
[*Wymazywanie prawdy przez dobro*]

12:00 Nikolaus Lobkowicz, *Phänomenologie, Sprachphilosophie und – die Metaphysik*
[*Fenomenologia, analiza języka i – metafizyka*]

12:50 Tadeusz Gadacz, *Dramat Dobra w perspektywie ludzkiej skończoności w filozofii ks. Józefa Tischnera*

Dobro w myśli ks. Tischnera rozpatrywane jest w dwóch perspektywach: nieskończonej – boskiej i skończonej – ludzkiej. Bóg istnieje w sposób absolutny, ponieważ jest absolutnym Dobrem. Człowiek, choć otwarty jest na nieskończoność Dobra i pragnie go, nie istnieje w sposób absolutny. Jego niepowtarzalność i autentyczność możliwa jest jedynie za cenę jego skończoności, a ta za cenę doświadczenia dramatu Dobra. Skończoność ludzkiego istnienia naznaczona jest nie tylko dramatycznym napięciem między Dobrem, Prawdą i Pięknem. Dramatyczne jest także Dobro w samym sobie. W wykładzie zamierzam ukazać główne wątki wewnętrznego dramatu Dobra wynikające ze skończoności ludzkiego istnienia: m.in. dramat realizacji własnego „ja aksjologicznego”, dramat rozpoznania nadziei istotnej i właściwej chwili, dramat wyboru Boga (Dobra absolutnego), innego i siebie samego.

Ks. Tischnera koncepcja człowieka bliska jest Pascalowskiej koncepcji człowieka jako dialektycznej syntezy nieskończoności i skończoności. Kiedy jednak Pascal w swej hierarchii dóbr ustanowił nieskończoną różnicę między dobrami cielesnymi, duchowymi i Dobrem najwyższym, zerwał dialektyczną syntezę. Opowiadając się za Dobrem nieskończonym, odwrócił się od skończonych dóbr. Ks. Tischner wydaje się pozostawać wierny tej dialektyce do końca. I w tym sensie jego koncepcja człowieka w perspektywie dobra jest bardziej pascalowska niż samego Pascala.

15:30 Enrico Sperfeld - *Zur Wahrheit durch die Freiheit vom System. Tischners phänomenologischer Streik- und Solidaritätsgedanke*

[*Ku prawdzie poprzez wolność od systemu. Fenomenologiczna refleksja Tischnera o strajku i solidarności*]

Aby odsłonić prawdę fenomenu pracy, Tischner opisuje w *Etyce Solidarności* zwątpienie jednostki, która czuje się wydana na pastwę konieczności systemu opartego na wyzysku. W jaki sposób może konkretny człowiek wyzwolić się spod władzy takiego systemu? Filozoficzną odpowiedzią na to pytanie, jest według Tischnera. – niezależnie od wszelkich historycznych okoliczności – solidarność.

Solidarna wspólnota nie potrzebuje ani przeciwnika, ani jakiegoś wspólnego interesu, lecz wspólnej świadomości naruszenia wartości. To przekonanie oparte jest na fenomenologicznej przesłance, że prawda badanej rzeczy prześwieca dopiero wtedy, gdy uwolnimy się od teorii, przedzałożeń i faktyczności. Zgodnie z tym Tischner nie poszukiwał bynajmniej w pierwszym rzędzie konfrontacji z panującym systemem. Jego fenomenologiczną strategią była raczej neutralizacja systemu zarówno w myśleniu, jak i działaniu. Solidarnościowy strajk –porzucenie przez ludzi przypisanych im przez system funkcji – okazuje się w ten sposób praktycznym zastosowaniem fenomenologicznej epoché.

16:00 Krzysztof Wieczorek, *Homo capax veritatis. Otwartość na prawdę i jej granice.*

W refleksji Tischnera pojęcie prawdy pojawia się w kontekście aksjologicznym. Kiedy Tischner wchodzi na teren epistemologii, pyta o metodę, nie o prawdę, wiedząc, że pojęcie to w dyskursie logiczno-epistemologicznym redukuje się do technicznego narzędzia oceny formalnej poprawności rozumowań i sądów. Jego natomiast interesuje z jednej strony ten wymiar stosunku człowieka do prawdy, w którym mamy do czynienia z odpowiedzialnością jako treścią doświadczenia (ujmowanego fenomenologicznie), z drugiej - czuje potrzebę pogłębionej refleksji nad ewangeliczną formułą "szukajcie prawdy, a prawda was wyzwoli".

W tej perspektywie prawda jawi się jako moralne zobowiązanie rodzące powinność dążenia ku niej, a zarazem jako szansa wyzwolenia z chaosu nieuporządkowanych spraw życiowych, ku której kieruje się ludzka nadzieja.

Przedmiotem wykładu będzie próba krytycznej rekonstrukcji Tischnerowskiego opisu doświadczeń człowieka poszukującego prawdy jako świadomie wybieranej przezeń wartości.

17:00 Krzysztof Mech, *Dobro i zło jako metafory?*

Józef Tischner w swym znanym tekście pt. *Myślenie z wnętrza metafory* rozważa rolę metafory w języku filozoficznym ze względu na jej zdolność odsłaniania „podstawowych spraw człowieka”. W swoim odczycie spróbuję odwrócić pytanie o metaforę w filozofii i skierować ją w stronę myśli Tischnera. Zarazem to odwrócenie pytania staje wobec szczególnego wyzwania, ponieważ skierowuje się w stronę myśliciela, który stwierdza wprost, że metaforyczne stało się samo myślenie, że „z intencjonalnością myślenia idzie w parze metaforyczność języka”, albo w innym miejscu, że „meta-foryczność jest wyrazem intencjonalności”. Zarysowanie związku myślenia i metafory, pokazanie jak dalece sięga związek metafory i myślenia będzie podstawą dla pytania o miejsce metafory w Tischnerowskim myśleniu nad dobrem i złem. Jaki jest w tym świetle status dobra i zła? Czy myślenie z wnętrza metafory „zapanowuje” nad dobrem i złą, czy tylko im, by tak rzec, przyświadcza? Mówiąc jeszcze inaczej, czy myślenie z wnętrza metafory warunkuje myślenie według wartości, czy też odwrotnie, to raczej obecny w „łonie myślenia” agatologicznego preferencyjny bunt i akceptacja z konieczności „wyrażają się” w języku metafory? Poszukiwanie odpowiedzi na te pytania wymaga gruntownego przemyślenia Tischnerowskiej teorii metafory, osadzenia jej z jednej strony w ramach przyjętej przez niego teorii intencjonalności myślenia, z drugiej strony w ramach szerszej pojętej teorii analogii, z trzeciej zaś w horyzoncie jego myślenia agatologicznego i aksjologicznego.

17:30 Adam Hernas, „Absolutne Dobro (...) nie może nie istnieć” – próba rekonstrukcji tischnerowskiej agatologii

Najpierw spróbuję przedstawić ogólną wizję tischnerowskiej agatologii, jaka wyłania się z kilku fragmentów opisowych oraz z pojedynczych tez rozrzuconych po wielu tekstach. Zwrócę uwagę na prowizoryczny charakter tego projektu oraz na zasadniczy brak

konsekwencji w rozróżnieniu wymiaru aksjologicznego i agatologicznego. Przedstawię także powody tej niekonsekwencji.

Omówię tischnerowską koncepcję myślenia według logiki dobra, które można także nazwać myśleniem według wartości (mając na uwadze wspomniany brak konsekwencji) albo myśleniem w kategoriach dramatu lub też po prostu myśleniem religijnym. Podstawowym założeniem jest tutaj aksjomat uczestniczenia to znaczy wykluczenie postawy obserwatora albo neutralnego badacza. Idąc za rozstrzygnięciami dialogików, Tischner przyjmuje uprzywilejowaną wartość poznawczą wydarzenia spotkania oraz udziału w dramacie istnienia. Wskażę na oryginalność tego stylu myślenia polegającą między innymi na swobodnym korzystaniu z metody fenomenologicznej i hermeneutycznej, które posłużyły jako użyteczne narzędzia do odsłaniania momentów źródłowych zarówno dla aksjologii, jak i agatologii.

Prześledzę tischnerowską filozofię wartości, która stanowi pierwszy plan jego myślenia od czasów rozprawy habilitacyjnej aż do końca życia po to, by pokazać jak intuicje agatologiczne rozbijały pewien porządek tego myślenia. Przedstawię konflikt ja aksjologicznego z ja agatologicznym, konflikt wielkiego Dobra z dobrem ujmowanym jako wartość (dobro-zło) oraz przedstawię możliwe rozwinięcia niektórych tez dotyczących Dobra poza byciem.

W konsekwencji pokażę też jak konflikty te wpływają na wizję człowieka, jaką buduje Tischner w całym swoim dziele.

18:00 Adam Workowski, *Paradoks spotkania w filozofii Tischnera*

Tischner przedstawił osobną i oryginalną koncepcję spotkania wcielonego. Wcielenie oznacza, że spotykają się konkretni ludzie, którzy mają swoją indywidualną historię. W ich twarzach są dane dzieje życiowych klęsk i zwycięstw. Ja i Ty „nie rodzą się” w spotkaniu (jak u Bubera), Drugi nie ukazuje „nieznanej” twarzy cudzoziemca czy wdowy (jak u Levinasa). Nawet, gdy spotkanie wcielenie zmienia tożsamość jednostki i jej świat wartości – pozostaje wydarzeniem, które należy do jej życiowej narracji. Spotkanie dzieje się w czasie dramatycznym, ale włącza się w historię życia jednostek: spotkania wydarzają się, trwają i niestety „umierają”.

Wizja spotkania wcielonego pozwala rozwiązać podstawowy paradoks. Spotkanie powinno radykalnie zmieniać egzystencję ludzi, ale jego opis u Tischnera wydaje się bardzo statyczny. W spotkaniu odsłania się twarz drugiego i nieusuwalna tragedia ludzkiego życia, a drugorzędne jest to, co robić i jak konkretnie zaradzić tragedii. Paradoks znika, jeśli przyjmiemy, że dynamika spotkania polega na radykalnej przemianie - ukształtowanej w historii życia jednostki - struktury nadziei. Przemiana nie wymaga wielkich czynów, ale czasem dokonuje się w drobnym geście lub słowie. Co ciekawe, w opisie tej przemiany bardziej przydatne od klasyków dialogiki są dokonania współczesnej filozofii analitycznej.

26.10.2011 r. – Collegium Maius, ul. Jagiellońska 15
Sala Bobrzyńskiego¹ / Sala Kazimierza Wielkiego²

9:00 Wojciech Wrotkowski, *Dobro i prawda. Świadcstwo Heraklita z Efezu*

Dogłębna wiwisekcja zdań ocalałych z arcydzieła Heraklita oraz korespondujących z nimi świadectw ułatwia sformułowanie tezy, że „dobro” i „prawda” oraz ich konsekwentnie odróżniane, z całą pewnością nieutożsamione ze sobą przeciwieństwa (zob. B1), są centralnymi pojęciami heraklitejskiej (1) „etyki” (zob. B: 78, 119; DL, IX,12,8) – na poziomie zarówno (1a) prymarnym, tj. prywatnym, indywidualnym, jak i (1b) sekundarnym, tj. wspólnotowym, politycznym – oraz na wskroś od niej uzależnionej (2) „epistemologii”.

„Ludzie źli są wrogami prawdy” (B133)*. Na podstawie tych słów Efezyjczyka można wnioskować, iż w jego przekonaniu przyjaciółmi prawdy – a zarazem wrogami kłamstwa – są jedynie ludzie szlachetni (zob. B13). Skądinąd wiemy, że jego zdaniem: „Złymi świadkami dla ludzi są oczy i uszy tych, którzy mają barbarzyńskie dusze” (B107). Z wypowiedzi tej wynika, że dobrymi świadkami dla ludzi są oczy i uszy tych, którzy mają szlachetne dusze, najlepszymi zaś – zgodnie z wymową maksymy B118 – tych, którzy mają dusze najmądrzejsze i najlepsze.

W oparciu o te sentencje wolno sądzić, iż wedle Heraklita stosunek człowieka do prawdy i fałszu to probierz i rękojmia jego charakteru (por. B119): jak zła – bo głupia – większość ludzi (zob. B: 104, 17, 29; por. DL, IX,14,11) nie może być prawdomówna, gdyż – jako pogrążona w złudzeniach – nie rozpoznaje rzeczywistości (zob. B: 72, 17, 1, 2), tak szlachetna – bo mądra – garstka (zob. B: 104, 29, 39; por. B49) nie może być zakłamana, nie tylko z powodu czci dla Bogini Dikē (zob. B28), lecz i dlatego, że jej chęć poświadczania słowem i czynem własnej cnoty w dążeniu do sławy (zob. B: 29, 135) skłania ją do mówienia prawdy: „Cnotą największą i mądrością to, że panują nad sobą, mówią prawdę i zgodnie z naturą postępują ci, którzy są uważni” (B112).

W jaki tedy sposób Efezyjczyk dał świadectwo dobru i prawdzie? Nie tylko żywym i pisanim słowem, nade wszystko – czynem. W księdze, którą złożył w Artemizjonie jako wotum, również dzisiaj łatwo jest rozpoznać „skrupulatny ster na start życia” (DL, IX,12,7; por. B1). Nie byłaby ona jednak wiarygodna, ba, świadczyłaby o hipokryzji, gdyby Heraklit jakimkolwiek znanym nam uczynkiem zaprzeczył temu, co sam opisał wytwornie, a współrodakom żarliwie zalecał (zob. np. B: 33, 44, 114). Rozpoznawszy polityczną rzeczywistość, jakiej czoła stawić musiał (przynajmniej w aksjologicznym i symbolicznym sensie jako nominalny *basileus* efeski), niejednokrotnie zadawał sam sobie zawsze aktualne pytanie: w jaki sposób dobru wspólnemu (zob. B: 2, 89, 114) nigdy się nie sprzeniewierzyć i należycie ujawnić prawdę, będąc dla nielicznych pojętych łatwo zrozumiałym bez niepotrzebnego narażania się na wrogość niemądrej większości?

Próbując uwidocznić heraklitejskie rozwiązanie tego dylematu omówię sens niektórych aforyzmów z dzieła Jończyka i współgrających z nimi świadectw, zwłaszcza testimonium A3b.

* Wszystkie cytaty w moim własnym przekładzie (W. W.).

9:30 Krzysztof Skorulski, *Po linie słowa ku zrozumieniu człowieka – myślenie o człowieku z Ebnerem i Tischnerem*

Celem mojego opracowania jest reinterpretacja trzech ważnych w twórczości filozoficznej Tischnera tematów (dobra, wolności i nadziei), dokonana z pomocą Ebnerowskich zasad myślenia o człowieku, znajdujących swój centralny punkt odniesienia w filozoficznej koncepcji „słowa”. Inaczej mówiąc, chcę się skoncentrować głównie na tym, co filozofia słowa Ferdynanda Ebnera może wnieść do Tischnerowskiego rozumienia dobra, wolności i nadziei i w konsekwencji do jego rozumienia człowieka.

Motywy przewodnim moich rozważań jest Ebnerowskie „myśleć trzymając się liny słowa” („Denken am Leitseil der Sprache”). Sens tego sformułowania precyzuję w pierwszej części moich analiz, gdzie prezentuję Ebnerowską koncepcję „słowa”, pokazując jego związki z prawdą i dobrem. Następnie, „trzymając się liny słowa”, przyglądam się kolejno wspomnianym „tematom” Tischnera: dobru, wolności i nadziei.

Wydaje się, że odwołanie się do Ebnerowskiego „myślenia po linie słowa” pozwala dostrzec w tischnerowskiej koncepcji człowieka aspekty dotąd ukryte, a tym samym widzieć ją samą jeśli nie wyraźniej, to przynajmniej w nowym świetle. Człowiek nadziei, wolności i dobra okazuje się w swej głębi człowiekiem słowa.

10:00 Marcin Rebes, *Heidegger-Tischner. Ontologiczny czy antropologiczny charakter odpowiedzialności? odpowiedzialność w horyzoncie wolności i dobra*

Tischner w *Filozofii dramatu* przedstawia dwie główne sfery świadomości, rozwijając filozofię sceny oraz filozofię relacji między człowiekiem a człowiekiem, człowiekiem a Bogiem. Ta płaszczyzna dramatu ugruntowana jest na założeniu, że człowiek jest istotą wolną. Myślenie o wolności nie ogranicza się u niego do podejmowania decyzji wobec prawa moralnego, lecz odnosi się do relacji człowieka do drugiego człowieka. Dobro i zło wydarza się w relacji personalnej między absolutnie od siebie odseparowanymi uczestnikami spotkania. Dla Heideggera pojęcie dobra nie ma wydźwięku antropologicznego, lecz oznacza odnoszenie się jestestwa do własnego bycia. Różnicę w interpretacji odpowiedzialności dobrze ilustruje różnica zaczerpnięta z języka niemieckiego pomiędzy dwoma terminami jak „Ver-antwortung” oraz „Über-antworten”. Odpowiedzialność jest przekazaniem, powierzeniem się Innemu, ale także powierzeniem się Innemu mnie. „Überantworten” jest także rodzajem przekazania się, lecz skierowane jest ku mojemu własnemu byciu. Filozofia Heideggera utożsamiana w dużej mierze z koncepcją prawdy, *de facto* jest ugruntowana na wolności rozumianej jako pozwolić być (*Seinlassen*). Tischner nie tylko swoje myślenie o wolności i odpowiedzialności opiera na antropologii i aksjologii, lecz jego filozofia będąca polemiką ze stanowiskiem ontologicznym, obejmuje również koncepcję bycia i otwierania się (*Erschlossenheit*).

11:15 Marek Drwięga¹, *Wolność i zło*

Refleksja nad naturą zła, jego pochodzeniem była obecna od samego początku twórczości Józefa Tischnera. W swoim wystąpieniu skupię się nad pewnym jej wycinkiem, który obejmuje początek filozofii dramatu. Jednym z ważnych elementów rozważań nad złem jest pokazanie związku, jaki istnieje między złem a wolnością.

11:15 Andrzej Gielarowski², *Objawienie jako zapowiedź zbawienia*

Dobro i prawda spotykają się w filozofii Tischnera w „węźle”, którym jest człowiek. Do uchwycenia ich powiązania konieczna jest hermeneutyka podmiotu, gdyż „Hermeneutyczny ideał prawdy wiąże prawdę człowieka z jego dobrem” (MWW 313). Chodzi o prawdę człowieka, który staje się coraz bardziej sobą w perspektywie dialogu z Bogiem. Dialog ten, stanowiący sens Objawienia, jest warunkiem zbawienia. W zbawieniu „weryfikuje się” prawda, o którą chodzi człowiekowi. Tischnerowski podmiot dramatu jest bowiem tym, kto pragnie uczestnictwa w Dobru, pragnie zbawienia, chociaż sam nie jest dobrym. Nie chodzi mu tylko o samo bycie, lecz o jakość bycia. Osobie, pisze Tischner w *Sporze*, w „... jej «byciu» nie chodzi (...) już o «bycie». Chodzi o «usprawiedliwienie», o «zbawienie», w którym lub dzięki któremu byt ludzki osiąga swą «prawdę»” (SOIC 168). To może się dokonać jedynie w perspektywie dialogicznie pojętego Objawienia. Tischnerowi, w tym, co dotyczy objawienia, chodzi o „pogłębienie rozumienia dobra jako łaski poprzez fenomenologiczną analizę doświadczenia objawienia i wybrania. Objawienie i wybranie są zapowiedzią zbawienia. Zbawienie jest czystym doświadczeniem Dobra” (SOIC 170). W wystąpieniu centralne będzie rozumienie przez Tischnera Objawienia, które warunkuje pojęcie dobra i prawdy związanych przez filozofa ze zbawieniem.

11:45 Paweł Such¹, *O możliwości przemiany zła w dobro. Echo Rozmów Tischnera i Mistrzem Eckharta*

Obydwaj mistrzowie wskazują na warunki konieczne przemiany zła w dobro. Opisują to, co ma zająć w człowieku, dokładniej, w jego wnętrzu. Do przeżycia dobra w spotkaniu ze złem konieczna jest akceptacja zła czy bunt wobec niego? Jedno jest pewne, nie byłoby mowy o przemianie, gdyby zło nie zaistniało. Namysł nad postawionymi pytaniami sugeruje możliwość rozróżnienia pomiędzy rzeczywistością a faktycznością. Czy przysłowiowa już „mowa budująca” jest opisem faktyczności czy rzeczywistości? A co powiedzieć o tzw. „rzeczywistości wirtualnej”? W tym kontekście natrafiamy na ważne analogiczne pojęcia: zakorzenienia u Mistrza Eckharta i wkorzenienia u Tischnera. Fenomelog z Krakowa będzie także je wyrażał za pomocą języka wartości i solidaryzacji egotycznej. Jak można wykorzystać się z tego, co złe, desolidaryzując się z wartościami, które okazały się złudne i zakorzenić się w tym, co naprawdę jest?

Pośród tekstów szczególnie owocne okazują się kazania obu myślicieli. Obaj nie tylko stykali się z nieszczęściami i bólami, ale i sami zostali nieszczęściem i złem dotknięci. Nic

więc dziwnego, że mamy w obydwu przypadkach do czynienia z dzieleniem się Słowem, które jest drażnieniem sensu mądrości biblijnej, idąc zawsze po spirali codziennych doświadczeń. Kazania są interesującym tłem i horyzontem myśli a zarazem wymagają współpracy w obróbce pojęć.

11:45 Paweł Kołodziński², *Od Obcego do Bliźniego – droga rozwoju w świetle Tischnerowskiej inspiracji*

Droga wspomniana w tytule dotyczy stosunku do innych ludzi. Myśl wychodzi od faktu postrzegania innych jako Obcych - ze wszystkimi tego konsekwencjami; zarówno poznawczymi jak i praktycznymi. Wskazówki Tischnera odślaniają Innych jako Podobnych mi – w uczuciowym i etycznym wymiarze. Spostrzeżenia filozofa jednocześnie uczulają na różnorakie zagrożenia dla adekwatnego postrzegania Innych. Ukazują problem jeszcze szerzej: demaskują cywilizację konsumpcyjną jako więzio-zgubną właśnie.

Także dzięki Tischnerowi Inny jawi się w horyzoncie Dobra i potencjalnie dobrej woli. Unaocznia się postulat bezcenny – pielęgnowania Innego. Odpowiedzialność za innego jest racją naszego istnienia. Dialogiczna inspiracja radykalnie odwraca tradycyjną egocentryczną perspektywę patrzenia na Innych.

Wielokrotnie w tekstach Tischnera znaleźć można inspiracje czy bezpośrednie wskazania dotyczące samopoznania. Włącznie z uświadomieniem sobie, że kluczowym problemem człowieka jest stosunek do samego siebie; Bliźnim, którego w Innym trzeba odnaleźć, jestem przede wszystkim ja sam.

12:15 Katarzyna Wojtkowska¹, *Fenomen dobra w świetle Kierkegaardowskich kategorii czasowości*

Przedmiot namysłu to dobro, uwikłane w dramat ludzkiego bytowania. Korzystam z tekstów źródłowych: *Filozofia dramatu* i *Spór o istnienie człowieka*, które nie są domkniętą myślą. Po prostu nie starczyło dni życia ks. profesora.

Spróbuję odkryć elementy, które są najbardziej skrótowo potraktowane przez Tischnera a fundamentalne dla samego dobra oraz filozofii dramatu.

Jednym z takich zagadnień, uznanych przez Tischnera za problem bardziej znany a równocześnie wymagający znacznie więcej czasu, jest sam czas. Wskażę w wyżej wymienionych tekstach momenty, w których filozof mówi wprost o czasie i jego roli.

Wykorzystując podstawowe kategorie czasowości Sørensa Kierkegaarda, rzucę nieco światła na dobro tischnerowskie i niebezpieczeństwo mylenia go z pięknem. Spróbuję pogłębić samą kategorię dramatu.

W myśli Sokratesa z Krakowa odnajdujemy spojrzenie Sokratesa z Kopenhagi. W *Sporze o istnienie człowieka* pisany pośpiesznie, skrótowo, w nieustannej walce z czasem, który pozostał, ten ostatni króluje, niekiedy zbyt mocno odczytywany przez pryzmat Hegla. Trzeba wiedzieć, że Kierkegaard prowadzi również ukryty spór z Kantem, myśląc radykalnie inaczej krytykę rozumu praktycznego, tworząc warunki możliwości tej

krytyki, czyli namysł nad dramatem ludzkiego bytowania. Nowe podejście do czasowości daje mu taką możliwość.

12:45 Jarosław Legięć, *Czy współczesnemu człowiekowi do zamyślenia się potrzebna jest prawda i dobro?*

Dla człowieka najtrudniejsze do wyjaśnienia i zrozumienia są zjawiska najprostsze. A takim zjawiskiem jest prawda i dobro. Poprzez dzieje istnienia świata człowiek doświadcza prawdy i dobra, co spowodowało powstanie wielu definicji i wielu sposobów wyjaśnienia dobra i prawdy. Podobnie jest dzisiaj we współczesności, wszyscy chcemy żyć w prawdzie i doświadczać dobra. Dlatego zadajemy sobie pytanie: Czy do tego, aby współczesny człowiek mógł myśleć potrzebna jest prawda i dobro? Józef Tischner w zamyśleniu widzi pewien dualizm istnienia prawdy i dobra dla Niego ta relacja powoduje powstanie zaczątków zamyślenia człowieka. Ta idea powoduje, że zadajmy sobie kolejne pytanie: Czy w tym zamyśleniu jest miejsce dla istnienia zła a życiu człowieka, które nie jest niczym innym jak przeciw zaczątkiem dramatu, którego doświadcza człowiek w swoim życiu?

Dla Józefa Tischnera myślenie jest przede wszystkim myśleniem z kimś i dla kogoś, a dopiero potem myśleniem, o czymś. Ta idea powoduje powstanie kolejnego pytania: Czy prawda i dobro występujące w zamyśleniu w kontekście człowieka jest większą wartością niż dobro i prawda występujące w kontekście myślenia o czymś?

W analizie prawdy Józef Tischner przytacza tezę Karola Marksa, że to praktyka jest kryterium prawdy i dobra, co jest dwuznaczne. Tezę tą, według Józefa Tischnera należy rozumieć w tym sensie, iż niekiedy potrzeba jest przegranej w praktyce, by teoretyczna prawda o świecie, w którym człowiek egzystuje stała przed nim w całej okazałości.

Józef Tischner pragnął, aby prawda i dobro stały się dla człowieka wezwaniami, które nie zniosą sprzeciwu. Domagał się od człowieka, aby prawdy i dobra chciał, ich szukał, je głosił i ich bronił.

15:00 Anna Fraś, *Myślenie według dialogu*

Dialog stoi w centrum problemów, które rozważa Tischner. Nieczęsto staje się bezpośrednim tematem, lecz zostaje naświetlony czy przywołany przy rozważaniu kwestii tak różnych jak praca, władza, autorytet, wolność, prawda, myślenie, wewnętrzne życie Trójcy. Słowo to jest obciążone niezwykłym znaczeniem. Czy jest to prosta wieloznaczność? Czy da się znaleźć przejście między życiem jako dialogiem ze Stwórcą a wydarzeniem spotkania? Czy dialog jest „tylko” rozmową, czy też głęboką metafizyczną strukturą osoby, a może nawet rzeczywistości?

15:30 Marián Gilganič, *Stać się innym w horyzoncie dobra i prawdy*

W mojej wypowiedzi zajmować się będę wydarzeniem spotkania, które otwiera agatologiczny horyzont doświadczenia interpersonalnego. Myślenie nie przebudza się w wyniku prostego spojrzenia na to, co jest. Rzeczywistym motywem rozmyślenia, które przebudza myślenie ze snu, jest „poprzeplatanie atrybutów/cech”, które charakteryzują tragiczność ludzkiego świata. (Agatologiczny horyzont w tym świetle wydaje się tym horyzontem, który wskazuje, iż istnieje z jednej strony coś dobrego, z drugiej – coś, czego nie powinno być, z jednej strony – coś prawdziwego, z drugiej – coś, co jest omamem.) W spotkaniu odgrywa ważną rolę również ten, który się spotyka. Uwagę chcę skierować jednak nie na drugiego, tylko na siebie, siebie rozumiejącego jako podmiot dramatu, który spotyka drugą osobę. Zasadniczym pytaniem jest to, w jaki sposób konstytuuje się moja tożsamość w spotkaniu z drugim. Swą uwagę skupię na odswojeniu / wyrzeczeniu się siebie w nowym początku, który jest początkiem dobra w wolności i swobodzie. W mojej wypowiedzi spróbuję odpowiedzieć na pytania: W czym spoczywa moja dobroć? W jaki sposób mogę stać się prawdziwym i dobrym?

16:00 Anna Karoń–Ostrowska, *Dialog czy monolog?*

Czy możemy uczciwie powiedzieć, że Tischner jest dziedzicem myśli twórców filozofii dialogu, którymi się zajmował, nad którymi pracował, o których pisał? Mam wrażenie, że nie. Myśl Tischnera pozostając myślą z kręgu filozofii dialogu idzie swoją, zupełnie inną drogą. Pewnie by powiedział drogą „filozofii sarmatów”. To też termin, nad którym trzeba by się kiedyś zatrzymać. Ale nie tu miejsce i czas po temu.

Józef Tischner rozpoczynając swoją własną drogę filozofii dialogu – zaczyna ją od spotkania dwojga ludzi na drodze. Z pozoru powód spotkania wydaje się banalny. I czy w ogóle jest to filozofia spotkania, dramatu?

Będziemy w tym tekście wracać do tego pytania. Jednak sadzę, że tak, jest to filozofia dialogu, bo świat zostaje w nim rozpisany na Ja i Ty. Nie ma już samotnego podmiotu, który poznaje, opisuje i rozumie wszystko. Robin Crusoe na bezludnej wyspie jest naprawdę sam, jakoś niemy.

Nie ulega wątpliwości, jak mawiał Tischner, że krowę naprawdę można zobaczyć z dwóch stron – Ty stoisz po jednej, Ja po drugiej, potem się zamieniamy miejscami, albo i nie – i opowiadamy sobie, co widzieliśmy. Dopiero z tej opowieści możemy zobaczyć i zrozumieć istotę krowy, czy „krowiastości”.

Świat filozofii Tischnera na pewno rozpisany jest na „na Ty i Ja, na jakieś My w pewnych momentach”. Pytanie brzmi tylko kim jest TY, jaką rolę spełnia w naszym dramacie. Czy jest jego partnerem, czy kimś kto spełnia rolę „usługową”?

17:00 Wiesław Wójcik, *Dzieje prawdy jako poszukiwanie argumentów za istnieniem człowieka*

W „Sporze o istnienie człowieka” Tischner, podejmując zagadnienie możliwości bytu ludzkiego, ukazuje nadzieję na możliwość ponownego narodzenia się człowieka. Staje się tak, gdy człowiek jako „mistrz sprawiedliwości” ocala aktem przebaczenia. To narodzenie się człowieka wykracza poza determinujący schemat „przyczyna-skutek” poprzez zakotwiczenia w absolutnym Dobru, z którego wynika absolutny imperatyw istnienia oraz wewnętrzny akt zanegowania zła i innych form bezsensu. Wtedy też może nastąpić uzgodnienie trzech niezbywalnych dla istnienia bytu ludzkiego wartości: prawdy, wolności i dobra. To uzgodnienie zaprezentuję w oparciu o dzieje prawdy w kulturze europejskiej

Te dzieje to z jednej strony eskalacja argumentów sceptycznych przeciwko prawdzie i możliwości dotarcia do niej, a z drugiej odnajdywanie kolejnych coraz to bardziej subtelnych miejsc, sytuacji i aspektów, w których się objawia. Między innymi prawda ukazywała się jako nieskrytość (przeciwko argumentowi o niedostępności prawdy), wieczność (zwalczając argument błędnego koła i *regresus ad infinitum*), uniwersalność (przeciwko relatywizmowi), realność (odpierając argument o powszechności złudzeń) i jedność (przeciwko różnorodności i sprzeczności mniemań). W czasach nowożytnych prawda schroniła się w radykalności myślenia i prawdomówności Boga (po argumente złośliwego Geniusza). Współcześnie odśloniła swój wymiar dialogiczny – pojawia się między ludźmi. Ku takiej prawdzie kieruje się myślenie dialogiczne tzn. myślenie, które dokonuje się z kimś i dla kogoś – nigdy samotnie. Była to odpowiedź na zło wojen światowych, totalitaryzmów i wszelkich form wykluczenia człowieka. Według Tischnera, aby ten wymiar prawdy został przyjęty, musimy wymienić „rozum, którego rozkoszą jest wygrana w grze, na rozum, który znajduje ukojenie w akcie świadectwa”.

17:30 Joachim Piecuch, *J. Tischner – mistrz myślenia granicznego (dobro i samorozumienie)*

Wychodząc od stwierdzenia, że istotą projektu fenomenologicznego jest poszukiwanie doświadczenia źródłowego, pragnę podjąć próby bliższego określenia samej idei źródłowości i pierwotności. Pomocą w badaniach ma być pojęcie granicy, gdyż ono najbardziej przybliży nas do badanych idei. Fenomenologicznej analizie zostaje wpierv poddane doświadczenie granicy występujące w obrębie i na obrzeżach nauki. Podkreślona zostaje przy tym jej konstytutywna funkcja w procesie powstawania nauk, jak i w czynnościach odróżnienia rozmaitych sfer bytowych. Dalsze analizy pojęcia granicy prowadzone na poziomie językowym wiodą do odkrycia w nim trzech momentów: negacji, określania i łączenia (*negatio, distinctio et unio*). Stanowią one wprawdzie o ważnych funkcjach granicy, ale nie ujawniają w pełni istoty granicy, ta pozostaje z natury swej czymś nieuchwytnym. Jej paradoksalny status polega na tym, że jest czymś i zarazem niczym. Granica nie jest trzecim obszarem między tymi, które oddziela. Pod tym względem można mówić, że jest nicością, a jednak nie możemy powiedzieć, że jest niczym, gdyż posiada istotne znaczenie. Właśnie w tej

„przestrzeni” granicy” poruszają się fenomenologiczne poszukiwania doświadczenia źródłowego. To, co źródłowe ukazuje się w ambiwalencji doświadczeń granicy.

Druga część odczytu postaram się wykazać, że granicy jako figurze myślowej należy w obrębie refleksji Tischnera przypisać fundamentalne znaczenie. Posługiwanie się nią w interpretacji twórczości krakowskiego filozofa może stanowić znaczącą pomoc w rozumieniu takich kluczowych pojęć, jak: wolności, Innego i Dobra.

Zagadnienie dobra jako pojęcia granicznego, nigdy nieuchwytnego, a jednak realnego znajduje z kolei swój wyraz w umieszczeniu go poza porządkiem bytu. Tischner wyklucza tutaj bazującą na zasadzie przyczynowo-skutkowej ontologiczną drogę docierania do idei dobra. Równocześnie przejmując od Lévinasa myśl o nieskończonym charakterze metafizycznego pragnienia, wskazuje na nieskończony charakter samego dobra. Nieuchwytność idei dobra wykazuje analogie do nieuchwytności granicy.

Oryginalność fenomenologii Tischnera polega na tym, że w jego metodzie coraz bardziej wychodzi na jaw paradoksalność doświadczeń źródłowych. Można je potraktować jako doświadczenia graniczne, które nigdy nie mogą być w pełni zaprezentowane, niemniej organizują one myślenie. Doświadczenie źródłowe z jednej strony dotyka nicości świata, czyli braku doświadczenia jakiegokolwiek stałej podstawy – stąd dramatyczna wizja świata. Z drugiej – odkrywa w tym doświadczeniu nieskończoną ważność – jakieś odniesienie do Transcendencji. W tym napięciu Tischner jawi się jako mistrz myślenia granicznego.

18:00 Dobrosław Kot, *Problem źródłowości w myśleniu Józefa Tischnera*

Józef Tischner w swoim myśleniu sięgał do kilku tradycji filozoficznych. Zaczynał jako fenomenolog, z czasem odkrył filozofię spotkania i hermeneutykę. Chętnie sięgał do literatury pięknej i myśli religijnej. Każda z tych fascynacji odcisnęła się jakoś na jego myśleniu.

Odrzucając same etykiety warto przyjrzeć się, z jakich źródeł czerpią poszczególne filozofie bliskie Tischnerowi. Dla fenomenologii jest to szczególny rodzaj doświadczenia, naoczność prezentująca bezpośrednio fenomeny; dla filozofii dialogu jest to epifania twarzy albo relacja, które jednak przekraczają poziom doświadczenia; dla hermeneutyki tym, co staje się źródłem myślenia, jest symbol i metafora, a więc coś, co jest już jakąś formą ujęcia pewnych doświadczeń. Jak Tischner godzi te rozmaite źródła? Które są dla jego filozofowania najistotniejsze? Czy u podstaw tego myślenia kryje się jakieś „źródło źródeł”, z którego da się wyprowadzić pozostałe strumienie?

27.10.2011 r. – Collegium Maius, ul. Jagiellońska 15
Sala Bobrzyńskiego

9:00 Pavol Dancák, *Dramatyczna relacja dobra i prawdy w kontekście filozoficznej refleksji nad wychowaniem*

Edukacja, a zwłaszcza wychowanie stanowi nieodłączną część ludzkiego życia, jednak – również ze względu na jej nieustanną obecność – bywa, że zapomina się o niej i z pola uwagi uchodzi, iż wymaga ona stałego namysłu nad nią. Często zamiast właściwie pojętej i prowadzonej edukacji mamy do czynienia z indoktrynacją, która zmierza jedynie do celów pragmatycznych. Chcę rozważyć sytuację wychowania w kontekście Tischnerowskiej wizji filozoficzno-antropologicznej relacji między dobrem i prawdą. Przyjmuję, że podstawowym warunkiem konsekwentnego wychowania jest urzeczywistnianie w konkretny sposób – niepozbawiony wymiaru dramatycznego – dobra i prawdy. Filozofia edukacji wskazuje na trudności i antynomie wychowania, które zmagają się z dobrem i prawdą. Tischnerowska filozofia dramatu jest przede wszystkim filozofią dramatu poszukiwania prawdy, chce ona uniknąć podejrzenia, że zamierza – np. w procesie wychowania – zamknąć człowieka, jego rozumienie i samorozumienie w ramach jakiegoś systemu. Człowieka postrzega się w niej jako istotę zdolną do tego, aby tworzyć samą siebie, zdolną do swobodnego wyboru wartości i celów działania. Wychowanie więc należy postrzegać na sposób sokratejski, jako dynamiczny proces, ukierunkowany na dobro i zarazem na prawdę, w którym dokonuje się ruch (dążenie) od niezadowolającego stanu (sprawności moralnych i intelektualnych) wychowanka do rozwoju (optymalnego) jego osobowej doskonałości.

9:30 Jan Andrzej Kłoczowski, *Praca nad nadzieją czyli jaka paideia dziś?*

W „płynnej rzeczywistości” w której – jak głosi Zygmunt Bauman – jesteśmy zanurzeni sprawa wychowania staje się jedną z najważniejszych. Nie jest to tylko problem dla nauczycieli i rodziców – to sprawa fundamentalnej wizji człowieka.

Jaki człowiek? Anonimowy uczestnik „płynnej rzeczywistości”, który niesiony falą z innymi zachowuje się i myśli jak wszyscy? Zatopiony we własnych nerwicach egocentryk, budzący się do życia każdego dnia bez cienia nadziei? Przebojowy businessman, nie mający czasu ani dla najbliższych, ani dla swojej duszy?

Tischner mówił wiele o nadziei. Gdzie jej dzisiaj szukać, czy w ogóle jej potrzebujemy?

Mówi się o kryzysie tożsamości europejskiej, zwracając uwagę przede wszystkim na aspekt ekonomiczny, społeczny, czy polityczny. Te obszary ludzkiej aktywności są bardzo ważne, ale istotny jest kryzys człowieka, który nie widzi swojej przyszłości, którego nadzieja umiera.

Tischner umiał zapalać przed ludźmi światło nadziei. Czy mamy nadzieję na odzyskanie nadziei? A jej przede wszystkim trzeba tym, którzy pracują z człowiekiem,

zwłaszcza z młodym człowiekiem. Także i teraz potrzebna jest nie tylko „praca nad pracą” ale także „praca nad nadzieją”.

10:00 Adam Cieśla, *Józefa Tischnera heroiczne myślenie wśród przeciwieństw świata*

„ ... nawet gdyby nam przyszło zrewidować *logos* tej filozofii, zawsze przecież pozostanie jej *ethos* – próba heroicznego myślenia wśród przeciwieństw świata.”

Do czego odsyła nas to wyznanie Józefa Tischnera? Często określa się filozofię jako poszukiwanie prawdy. Tischner odpowiada, że myślenie radykalne widzi taką możliwość jedynie wraz z pytaniem o prawdę człowieka. Podtrzymuje konieczność uczestnictwa człowieka w racjonalnym świecie budowanym przez jego rozum, wiedząc że ten sam człowiek doświadcza takich sytuacji z samym sobą, gdzie rozum nie wystarczy. Poszukuje prawdy również w niepewności, która tkwi wewnątrz człowieka i mówi: mogę zawładnąć tym co w tobie najcenniejsze. Ale „rozum jest heroiczny właśnie wtedy, gdy myśli. Bo, co to znaczy, że rozum myśli? Co znaczy, że odnajduje, żeby utracić, i traci, aby odnaleźć? Znaczy to: rozum żyje nadzieją prawdy”.

Tischner pyta: „ jakie doświadczenie jest dla nas podstawowym źródłem wszystkich przeżyć aksjologicznych z przeżyciem myślenia włącznie: ...w chwilach spotkania z drugim człowiekiem ”. Proponuje nam myślenie o woli dobra dla drugiego człowieka w spotkaniu, które „nie wymusza niczego, zwłaszcza myślenia, ono tylko daje do myślenia”.

11:15 Krystyna Ablewicz, *Wychowanie według Tischnera*

Źródło inspiracji dla tytułu: „Według” – to oczywiście nawiązanie do tischnerowskiego „myślenia według wartości”. Niniejsza wypowiedź będzie niewielkim przyczynkiem do refleksji nad fenomenem procesu wychowania człowieka według myśli zawartych w wybranych tekstach Józefa Tischnera.

Metodologia 1: rozumienie słowa „według” może wnosić dwojakiego rodzaju metodologię. Pierwsza polegałaby na systematycznej rekonstrukcji poglądów Józefa Tischnera na temat procesu wychowania (a i kształcenia), przeprowadzonej na tekstach źródłowych. Byłoby to ujęcie faktograficzno-historyczne. Druga, i tę przyjmuję, polega na wyprowadzaniu z rozważań (tekstów) Tischnera wątków ważnych dla urzeczywistniania procesu wychowania i kształcenia, w tym ważnych dla zarówno tworzenia filozoficznych podstaw tych procesów (*paidei*), jak i ich realnego przeprowadzania (pedagogii). Będę więc, analizować i interpretować fragmenty tekstów Tischnera nie jako historyk jego myśli, lecz jako pedagog.

Treść: zastosowany kontekst pedagogiczny (horyzont interpretacyjny) to: sytuacja wychowawcza, jako celowa dwuosobowa relacja, w której ważne są: doświadczenie człowieka i ważności jego życia, proces budowania relacji w napięciu pomiędzy wolnością i odpowiedzialnością oraz ustalenie kierunku (celu) rozwoju. Te ramowe zagadnienia zostaną wypełnione treścią z wybranych tekstów Józefa Tischnera i skoncentrowane przede

wszystkim wokół takich doświadczeń, jak: świadomość doświadczeń: spotkania, wartości i sensu życia (etosu).

11:45 Zbyszek Dymarski, *Człowiek w horyzoncie rozpaczy*

Człowiek i jego powikłane losy, od samego początku, był obiektem filozoficznej refleksji Józefa Tischnera. Uznał on, że obok takich pojęć charakteryzujących człowieka, jak wolność, autentyczność, podmiotowość, odpowiedzialność, należy umieścić również nadzieję.

W ujęciu krakowskiego filozofa nadzieja była związana z ważnym dla człowieka dobrem. Człowiek gospodarował na ziemi siłą nadziei. Nadziei miała też wpływać na charakter jego etycznych odniesień. I co więcej uważał, że silna nadzieja uzdalnia człowieka do heroicznych wyborów. Człowiek czyniący zło, to ktoś, kto tylko źle rozpoznał, na czym prawdziwe dobro polega.

W późniejszym okresie Tischner uznał, że teoria prywatna nie wyjaśnia wszystkich fenomenów zła. Złoczyńcy czynią je nie tylko dlatego, że źle rozpoznali, na czym dobro polega. Tischner doszedł do wniosku, że człowiek może być również źródłem zła czyniącym je dla niego samego. Może być kimś wprowadzającym je na świat z pełną świadomością jego skutków.

W swoim wystąpieniu chciałbym opisać to, jak Józef Tischner w późnym okresie swej twórczości postrzegał uwikłanego w zło człowieka. Postaram się więc odtworzyć jego wizję złoczyńcy. Opiszę, kim on jest i jakie nim powodują racje.

12:15 Krzysztof Świercz, *Żołnierski postuch*

Referat jest próbą przedstawienia wybranych wątków myśli Tischnera oczami żołnierza. Opierając się na tekstach źródłowych, interpretacjach oraz komentarzach badaczy spuścizny autora filozofii nadziei, staram się odpowiedzieć na pytanie, czy i w jakim stopniu dobro według Tischnera może być fundamentem postawy współczesnego żołnierza.

Na początku usiłuję postawić pytanie o możliwość znalezienia wspólnego mianownika dla etosu stanu duchownego i etosu żołnierza oraz o różnicę między nimi. Kolejne rozważania zostają wytyczone przez pytania o źródło gotowości do poniesienia ofiary. W dalszej części przybliżam wyniki współczesnych badań literatury przedmiotu. Na koniec podejmuję próbę sformułowania pytań o możliwość i stopień dostosowanie agatologii Tischnera do oczekiwań etosu żołnierza dnia dzisiejszego.

14:30 Paweł Nowakowski, *Zdumiewające podobieństwo dróg – metoda paraleli jako próba czytania Tischnera*

W eseju „O sumieniu romantycznym słów kilka” Józef Tischner zauważył pewną zbieżność myśli Norwida i Maine de Birana. Określił to słowami: „Zdumiewające jest jednak

podobieństwo dróg”. W kontekście pytania o prawdę i dobro, mając na uwadze całokształt twórczości Tischnera, warto spojrzeć na metodę paraleli, która może stanowić pewien klucz do czytania krakowskiego filozofa.

Jest swoistym fenomenem fakt, iż bardzo często w tej samej epoce tworzą swe dzieła filozofowie, którzy w znaczeniu dosłownym i mentalnym nigdy się nie spotkali, a wyrażają te same idee i filozoficzne intuicje. Wystarczy wspomnieć choćby Lwa Szestowa i Ferdinanda Ebnera czy też Emmanuela Levinasa i Dietricha Bonhoeffera. Chcąc próbować zrozumieć współczesną myśl filozoficzną jesteśmy „wezвани” do tego, by porównywać nie tylko myśli filozofów, ale i drogi, jakimi w swych poszukiwaniach kroczyli. By było to możliwe, a zarazem konstruktywne, potrzeba pewnego narzędzia badawczego, lub inaczej mówiąc – metody. Metoda paraleli może być pomocą w poszukiwaniu prawdy, która rodzi się w dialogu filozofów.

15:00 Andrzej Kowal, *Humor i Transcendencja według Józefa Tischnera i Antoniego Kępińskiego*

W odczycie porównuję ze sobą poglądy Antoniego Kępińskiego na temat radzenia sobie z lękiem przed śmiercią poprzez zajęcie postawy transcendentnej i przez zmysł humoru opisaną w książce pt. *Lęk* oraz poglądy Józefa Tischnera dotyczącą „wydarzenia spotkania” na podstawie *Filozofii dramatu*.

Zarówno Tischner, jak i Kępiński interesują się sprawą śmierci człowieka. Tischner, nawiązując do Hegla, analizuje podstawy zagrożenia śmiercią jako groźby mającej na celu zniewolenie człowieka przez człowieka i w nawiązaniu do Levinasa przedstawia pogląd na „wydarzenie spotkania”, w którym „spotkać to do-świadczyć Transcendencji”. Kępiński podaje sposoby radzenia sobie z lękiem przed śmiercią w ‘sytuacjach terapeutycznych’.

Dla obu autorów istotnym dla sytuacji zagrożenia śmiercią jest miejsce, jakie zajmuje własne życie w hierarchii wartości decydującej o dokonywanych wyborach i sposobach postępowania.

Według Kępińskiego umiejętność takiego przestawienia hierarchii wartości, że życie własne nie jest najważniejsze, wyznacza cel transcendentny, to jest wychodzący poza pole indywidualnego życia. Dążenie do celu znajdującego się na zewnątrz jest istotą miłości. Cel transcendentny jest silnym czynnikiem integrującym całe życie człowieka, stwarza wewnętrzny porządek, sprzyja redukcji lęku. U człowieka obdarzonego zmysłem humoru w hierarchii wartości na pierwszym miejscu znajduje się podstawowa cecha życia – zmienność. Obie postawy człowieka: żyjącego dla transcendentnego celu i obdarzonego zmysłem humoru łączy uczucie miłości do tego, co na zewnątrz nas, a równocześnie ustanawia dystans do ważności spraw mieszczących się wyłącznie na poletku własnego życia.

15:30 Józef Ruszar, *Poezja spotkania. Tischner czyta Mickiewicza i Herberta*

„To dialog, a nie spostrzeżenie, stawia nas u początków hierarchii świata” – powiada J. Tischner w *Filozofii dramatu*. „Ten, kto pyta, rości sobie prawo do odpowiedzi. Pierwszą odpowiedzią na pytania jest świadomość, że trzeba odpowiedzieć. W tym trzeba czujemy obecność innego człowieka. Inny człowiek jest obecny przy mnie poprzez to, co trzeba, abym dla niego uczynił; i ja jestem przy nim obecny poprzez to, co trzeba, aby on uczynił dla mnie” (tamże).

W wierszach i dramatach Mickiewicza (przykładem niech będzie znana wszystkim uczniom Romantyczność), podobnie jak w liryce Herberta (np. w Prologu), potęga dialogu i zobowiązania przekracza nawet granice śmierci. Osoby poetyckiego dramatu żądają więcej, niż Levinas jest zdolny wyczytać w twarzy Innego. Nie mówią: „Nie zabijesz mnie”. Żądają więcej: „Nie pozwolisz mi umrzeć!” Tak radykalne postawienie kwestii jest możliwe, ponieważ „serce”, które trzeba „mieć”, a także w nie „patrzeć”, nie jest rodem z Hollywood lub Harlequina.

Mickiewiczowskie „czucie” i Herbertowskie „współczucie” jest wykwitem sumienia, pracy serca rozumianego bardzo biblijnie, to znaczy jako mieszkania myśli etycznej, najgłębszego zrozumienia (intuicji poznawczej) i pamięci (J 12,40; Dz 7,23; Łk 2,51). W Starym Testamencie serce jest metaforą istoty (charakteru) człowieka, jego aktywnej postawy wobec świata, ludzi i Boga oraz moralnego obowiązku. W *Romantyczności* – wbrew pozorom – nie mamy do czynienia z sentymentalizmem, choć ten prościutki wierszyk debiutującego poety może mylić swą ludową konwencją. W Herbertowskim *Prologu*, otwierającym tom *Napis*, także rządzi kategoryczna pamięć serca, która przeciwstawia się racjonalnym argumentom:

*Płynę pod prąd a oni za mną
nieubłaganie patrzą w oczy*

W poezji spotkania racje i kategorie „sceny” muszą ustąpić kategorycznemu dyktatowi „dramatu” (nawet, jeśli osoby dramatu nie żyją). Tylko taka poezja ocala.

16:30 Waldemar Rogowski, *Ideologia a prawda. Tischnerowska wizja prawdy politycznej jako antyteza wobec rzeczywistości społeczno-politycznej w PRL*

Referat jest próbą zaprezentowania stanowiska Józefa Tischnera wobec idei prawdy oraz jej implementacji w życiu politycznym. Tischner będąc wnikliwym obserwatorem rzeczywistości politycznej w Polsce, w okresie komunizmu wyabstrahował totalitarny model prawdy politycznej jako fundamentu działania władz zniewalających społeczeństwo. Antytetyczna postawa wobec komunistycznej idei prawdy politycznej, wyrażana przez Tischnera opierała się przede wszystkim na odrębnej wizji człowieka. Nie bez znaczenia dla jego poglądów pozostaje również Tischnerowska idea wolności. Wykorzystana w publikacji hermeneutyczna analiza tekstów Tischnera została wzbogacona również o prezentację poglądów innych myślicieli – filozofów, historyków, czy przedstawicieli środowisk literackich. W pracy w komparatystyczny sposób zostały ujęte stanowiska i sposoby wykorzystywania prawdy przez totalitarną władzę wobec oczekiwań społecznych, które

deskryptywnie ujmował Tischner. Ważnym wątkiem pracy jest również ukazanie nieskrępowanej przemocy jako połączonej z lansowaniem własnej prawdy metody narzucania własnej wizji politycznej społeczeństwu przez rządzących.

17:00 Aleksander Bobko, *Etyka solidarności ze współczesnej perspektywy*

W referacie wychodzę od pytania o treści mieszczące się w pojęciu solidarności oraz o istotę fenomenu solidarności w latach 70-tych i latach 80-81 XX wieku w Polsce. „Etykę solidarności” Tischnera staram się odczytać jako – dokonywaną „na żywo” – próbę intelektualnego ujęcia tego fenomenu. Następnie stawiam tezę, iż idea solidarności nie odegrała większej roli w procesie budowania w Polsce politycznego porządku po roku 1989 i wskazuję na zjawiska, które wręcz w symboliczny sposób tę tezę uzasadniają. W końcowej części staram się wyjaśnić przyczyny takiego stanu rzeczy, pytając także o aktualność „etyki solidarności”.

17:30 Zbigniew Stawrowski, *Homo sovieticus - dezaktywacja*

Pojęcie *homo sovieticus*, którym posłużył się Tischner dla opisanego typu człowieka charakterystycznego dla epoki komunizmu wzbudzało od początku poważne zastrzeżenia i kontrowersje. Po dwudziestu latach, jakie minęły od tego czasu warto przypomnieć, jakie treści niosło w sobie to określenie oraz poddać je krytycznej refleksji. Wychodząc już poza myśl samego Tischnera, warto także zastanowić się, czy jego opis obecnych po przełomie 1989 roku śladów mentalności sowieckiej, nie wymaga uporządkowania, systematyzacji i uzupełnień, w tym także takich, które pozwalają sensowniej postawić pytanie o różne stopnie uwikłania i – co za tym idzie – moralnej odpowiedzialności za komunizm. Wreszcie warto zapytać, czy pojęcie *homo sovieticus* jest czymś, co należy już do historii, czy też w jakimś sensie pozostaje ono aktualne również i dzisiaj.

Biogramy autorów:

Prof. Karol Tarnowski – (ur. 1937) – krakowski filozof, wykłada filozofię w Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II i Uniwersytecie Jagiellońskim, członek redakcji miesięcznika „Znak”. Współzałożyciel Instytutu Myśli Józefa Tischnera. Zajmuje się problematyką filozofii Boga i wiary. Inspiruje się francuską filozofią ducha (Jean Nabert, Louis Lavelle) oraz szeroko rozumianą fenomenologią. Autor wielu publikacji z dziedziny filozofii, ostatnio wydał: *Ustyszeć Niewidzialne* (2005), wyróżnioną kilkoma prestiżowymi nagrodami oraz *Tropy myślenia religijnego* (2010)

Prof. Nikolaus Lobkowicz – (ur. 1931) w Pradze, studiował m.in. we Fryburgu Szwajcarskim pod kierunkiem o. Józefa Marii Bocheńskiego OP i był jego asystentem. Wykładał filozofię w USA (University of Notre Dame) oraz w Niemczech. W latach 1967-90

kierował Katedrą Filozofii i Teorii Politycznej na Uniwersytecie Monachijskim, a w latach siedemdziesiątych był jego rektorem i prezydentem. Był także rektorem katolickiego uniwersytetu w Eichstätt (Bawaria), gdzie kierował Instytutem Studiów nad Europą Środkową i Wschodnią. Członek Papieskiej Rady Kultury w latach 1982-1992. Przewodniczył Komitetowi Doradczemu Radia Wolna Europa i Radio Liberty w Pradze. Doktor *honoris causa* wielu uczelni, min. Uniwersytetu Notre Dame w USA i Uniwersytetu Sungkyunkwan w Seulu. Bardzo zaangażowany w pomoc instytucjom naukowym i edukacyjnym w Europie Środkowowschodniej, w szczególności w Czechach i w Polsce. Zajmuje się filozofią religii, metafizyką, epistemologią, filozofią polityczną i filozofią kultury.

Opublikował m.in. *Theory and Practice. From Aristotle to Marx* (1967); *Marxismus und Machtergreifung* (1978); *Was wäre eine geistige Wende?* (1987); *Der polnische Katholizismus vor und nach* (1989, wraz z Keonidem Luksem); *Von der totalitären zur demokratischen Herausforderung* (1998); *Moderne als Problem des Katholizismus* (wraz z Ursem Altermattem i Heinzem Hürtenem, 1995); *Wendezeit: Gedanken zur postkommunistischen Epoche* (1993); *Thomas von Aquin: Leben, Werk und Wirkung* (1991); *Das Menschenbild des Zweiten Vatikanum* (1989); *Irrwege der Angst. Chancen der Vernunft. Mut zur offenen Gesellschaft* (1983); *Wortmeldung zu Kirche, Staat, Universität, Graz: Styria* (1981);

Po polsku ukazał się wybór jego esejów *Czas kryzysu, czas przełomu*, Kraków 1996

Prof. Chantal Delsol – filozof, historyk myśli politycznej, pisarka i publicystka.

Jest profesorem filozofii politycznej na Uniwersytecie Paris-Est, oraz członkiem Instytutu Francuskiego (Akademia Nauk Moralnych i Politycznych).

Studiowała filozofię i historię sztuki na uniwersytecie w Lyonie. Pracę doktorską z filozofii politycznej obroniła w 1982 roku na Sorbonie pod kierownictwem Juliana Freunda (*O tyranii, despotyzmie i dyktaturze w starożytności grecko-rzymskiej*). W 1993 roku założyła w ramach tego uniwersytetu Instytut Badawczy Hanny Arendt (znany też jako Ośrodek Studiów Europejskich), którego zadaniem jest min. badanie powiązań między myślą zachodnio-, środkowo- i wschodnioeuropejską. Od 2008 roku prowadzi w Kolegium Bernardynów Obserwatorium Nowoczesności (Observatoire de la Modernité). W 2004 roku otrzymała tytuł *honoris causa* Uniwersytetu Babes-Bolyai w Klużu-Napoce (Rumunia), oraz, w 2008 roku, tytuł profesora honorowego Uniwersytetu Ricardo Palma w Limie (Peru).

Od 1997 roku publikuje w dzienniku *Figaro* oraz w tygodniku *Valeurs Actuelles*. Jest autorką około setki artykułów w czasopiśmie francuskich i zagranicznych.

Ma męża i sześcioro dzieci, mieszka w Paryżu.

Publikacje filozoficzne: *Le pouvoir occidental* (1985); *La politique dénaturée* (1986); *Les idées politiques au XXe siècle* (1991); *L'Etat subsidiaire* (1992) (nagrodzona przez Académie des Sciences morales et politiques w 1993 r.); *Le principe de subsidiarité* (1991, wyd. polskie: *Zasada pomocniczości*, 1995); *L'Irrévérence, essai sur l'esprit européen* (1993), *L'autorité* (1994), *Le souci contemporain* (1996 nagroda Mousquetaire); (*Eloge de la singularité, Essai sur la modernité tardive* (2000 nagrodzona przez Akademię Francuską, wyd. polskie: *Esej o człowieku późnej nowoczesności*, 2003); *La République, une question française* (2002 nagrodzona przez Académie des Sciences Morales et Politiques); *La Grande Méprise, essai sur la justice international* (2004), *Qu'est-ce que l'homme? Cours familial d'anthropologie*

(2007); *La nature du populisme, ou les figures de l'idiot* (2008); *Penser le present. L'âge du renoncement*.

Powieści: *L'enfant nocturne* (1991, *Dzieci nocy*, 1993); *Quatre* (1998, *Wariatki*, 1998); *Matin rouge* (2005); *L'expédition Janus* (2008).

Prof. Tadeusz Gadacz – (ur. 1955) – uczeń i asystent ks. prof. Józefa Tischnera. Obecnie Dyrektor Instytutu Filozofii i Socjologii w Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie, wykładowca Collegium Civitas. Zajmuje się głównie filozofią dialogu. Ostatnio opublikował: *O umiejętności życia* (2004). *O ulotności życia* (2008), *Historia filozofii XX wieku* tom I i II (2009), Przetłumaczył na język polski *Gwiazdę Zbawienia* Franza Rosenzweiga.

Dr Enrico Sperfeld – (ur. 1976) – po ukończeniu studiów muzycznych i filozoficznych w Halle został lektorem Fundacji Roberta Boscha na Uniwersytecie Rzeszowskim i otrzymał stypendium badawczo-naukowe Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej na Uniwersytecie Zielonogórskim. Za swój doktorat pt. „Praca jako rozmowa, wyzysk jako kłamstwo. Józefa Tischnera Etyka Solidarności“, który obronił w katedrze filozofii praktycznej na Uniwersytecie w Dreźnie, otrzymał nagrodę Karla Albera. Obecnie pracuje jak nauczyciel w liceum w Dreźnie.

Prof. Krzysztof Wieczorek – (ur. 1956) – ukończył matematykę na Uniwersytecie Śląskim, filozofię na UJ i KUL oraz teologię we Freiburgu. Od 1978 pracuje w Instytucie Filozofii UŚ, gdzie pełni funkcję kierownika Zakładu Logiki i Metodologii. Autor książek: „Dwie filozofie spotkania: J. Tischner - A. Nowicki”, „Levinas a problem metafizyki”; „Wieczne powroty Fryderyka Nietzschego” oraz „Spory o przedmiot poznania”. Interesuje się epistemologią, filozofią dialogu, historią fenomenologii, filozofią kultury, aksjologią.

Prof. Krzysztof Mech – (ur. 1961) – filozof i religioznawca. Kierownik Zakładu Filozofii Religii w Instytucie Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, członek Rady Programowej Instytutu Myśli Józefa Tischnera. Publikował m.in. w „Znaku”, „Kwartalniku Filozoficznym”, „Logosie i Ethosie”, „Nomosie”. Autor książek *Chrześcijaństwo i dialektyka w koncepcji Paula Tillicha*, *Logos wiary. Między boskością a racjonalnością* (2008). Mieszka w Krakowie.

Dr Adam Hernas – (ur. 1964) – prawnik, doktor filozofii, współzałożyciel Instytutu Myśli Józefa Tischnera, autor książek: *Czas i obecność* (2005) oraz *Człowiek poza istnieniem* (2011), publikował artykuły w czasopismach „Znak”, „Logos i Ethos”, „Kwartalnik Filozoficzny” i innych, mieszka w Krakowie.

Dr Adam Workowski – (ur. 1962) – współzałożyciel Instytutu Myśli Józefa Tischnera, adiunkt na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II. Autor *Ontologiczne podstawy posiadania* (2009).

Dr Wojciech Wrotkowski – (ur. 1972) – adiunkt w Zespole Badań nad Filozofią Antyczną i Historią Ontologii w IFiS PAN, filozof, filolog klasyczny, tłumacz. Autor monografii: *Jeden*

wieloimienny. *Bóg Heraklita z Efezu* (2008); publikował artykuły i przekłady z greki, łaciny i j. angielskiego m.in. w: „Przeglądzie Filozoficzno-Literackim”, „Przeglądzie Filozoficznym” i „Meandrze”.

Dr Krzysztof Skorulski – (ur. 1962) – ukończył studia na Politechnice Białostockiej oraz teologię i filozofię. Doktoryzował się na Uniwersytecie w Innsbrucku. Pracuje w Centrum Obliczeniowym Raiffeisen w Innsbrucku. Członek Sekcji Badań Naukowych Międzynarodowego Towarzystwa Ebnerowskiego. Publikuje w "Geist und Leben", "Logos i Ethos", "Paedagogia Christiana". Interesuje się głównie filozofią dialogu, filozofią niemieckojęzyczną XX wieku, Bergsonem i Tischnerem.

Dr Marcin Rebes – Ukończył studia z zakresu filozofii i teologii na Uniwersytecie Jagiellońskim, Uniwersytecie Ludwig Albert we Freiburgu Bryzgowijskim oraz Paris-Lodron-Universität w Salzburgu i Uniwersytecie Wiedeńskim. Autor książki *Heidegger-Levinas. Spór o transcendencję prawdy* (2005). Pracuje w Instytucie Europeistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego

Prof. Marek Drwięga – profesor w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego, kierownik Zakładu Etyki. Członek Rady Programowej Instytutu Myśli Józefa Tischnera. Zajmuje się filozofią człowieka i etyką. Ostatnio wydał *Człowiek między dobrem a złem. Studia z etyki współczesne* (2009)

Dr Andrzej Gielarowski – Absolwent Wydziału Filozoficznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Autor monografii pt. *Bycie a intersubiektywność w filozofii Gabriela Marcela*. Redaktor naukowy zbioru publikacji kulturoznawczych pt. „Odczarowania. Człowiek w społeczeństwie”, a także redaktor naukowy zbioru artykułów filozoficznych pt. „Michel Henry - fenomenolog życia”. Pracuje jako adiunkt na Wydziale Filozoficznym Akademii „Ignatianum” w Krakowie.

Ks. Paweł Such – po obronie pracy magisterskiej w 1987 r. napisanej pod kierunkiem ks. Tischnera podczas studiów doktoranckich w Rzymie zaangażował się w ewangelizację. W latach dziewięćdziesiątych pracował w Rumunii jako katechista Drogi Neokatechumenalnej. Potem także w Niemczech i Holandii. Od 2004 roku pomagał w zakładaniu parafii na Ukrainie. Od dwóch lat jest ponownie doktorantem Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie. Przygotowuje się do obrony pracy doktorskiej o metafizyce Mistrza Eckharta.

Paweł Kołodziński – absolwent Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Szczecinie. Nauczyciel przedmiotów matematyka, filozofia i etyka szkół szczecińskich, głównie w II Liceum Ogólnokształcącym im. H. Pobożnego. Wieloletni doradca metodyczny i konsultant edukacji filozoficznej. Uczestnik kilku edycji konferencji dydaktycznej „Filozofia w Szkole”. Opiekun kilkunastu laureatów i finalistów Olimpiady Filozoficznej. Autor podręcznika do etyki Wydawnictwa Operon.

Katarzyna Wojtkowska – Absolwentka matematyki (UW) i filozofii (PAT). Uczennica Ryszarda Engelkinga i Józefa Tischnera. Tłumaczka książek Abrahama Joshuy Heschela: *Człowiek nie jest sam*. Współautorka książek: *Człowiek wobec rozpaczy w filozofii Sorena Kierkegaarda*, *Pojęcia kielkujące z rzeczy. Filozoficzne inspiracje twórcze, Chryścijanin wobec problemów współczesnego świata*. Publikowała też m.in. w „Kwartalniku Filozoficznym”, „Znaku”, „Charakterach”. Założycielka Pracowni Oświatowo –Wydawniczej PUNCTUM

Dr Jarosław Legięć – absolwent politologii. Pracę doktorską: „Człowiek w filozofii pracy Józefa Tischnera” obronił w Uniwersytecie Śląskim. Interesuje się historią polskiej filozofii, filozofią społeczną, filozofią pracy oraz filozofią polityki.

Anna Fraś – uzyskała magisterium z filozofii na Papieskiej Akademii Teologicznej i z filologii angielskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jest nauczycielem języka angielskiego i filozofii. Pełni funkcję tłumacza i redaktora rocznika *Thinking in Values: The Tischner Institute Journal of Philosophy*. Mieszka w Krakowie.

Marián Gilganič – jest na studiach doktoranckich na Katedrze Etyki i Filozofii Moralnej Uniwersytetu Trnavskiego w Tranwie. Zajmuje się badaniem aspektów problemu wolności i dobra w filozofii Józefa Tischnera oraz rolą, jaką odgrywają one w rozumowaniu i życiu człowieka.

Dr Anna Karoń-Ostrowska – uczennica ks. prof. Tischnera. Współzałożycielka i członek Rady Programowej Instytutu Myśli Józefa Tischnera. Redaktor „Więzi”. Autorka książek *Spotkanie* – wywiadu-rzeki z ks. Tischnerem oraz *Dramat spotkania* – „Promieniowanie ojcostwa” jako pryzmat myśli Karola Wojtyły – Jana Pawła II. Współautorka wielu książek m.in. *Zapatrzanie*, *Nastawić żagle*, *Zaufać człowiekowi*, *Dzieci Soboru zadają pytania*, *Duchowość kobiety*, *Duchowość mężczyzny*. Autorka kilkudziesięciu artykułów. Obecnie mieszka w Rzymie

Prof. Wiesław Wójcik – Absolwent Wydziału Matematyczno-Fizyczno-Chemicznego Uniwersytetu Śląskiego (1983) oraz Wydziału Filozoficznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (1988). Doktor filozofii (1991). Doktor habilitowany historii nauki (2002). Prof. PAN w Instytucie Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk, członek władz Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, członek Komisji Historii Nauki PAU, członek Centrum Kopernika Badań Interdyscyplinarnych; nauczyciel akademicki; autor ponad 40. prac naukowych z zakresu filozofii, historii matematyki, etyki i filozofii wychowania.

Ks. prof. Joachim Piecuch – (ur. 1956) pracuje na stanowisku profesora w Zakładzie Antropologii Filozoficznej w Instytucie Filozofii na Uniwersytecie Opolskim. W tejże uczelni prowadzi również wykłady z zakresu niektórych dyscyplin filozoficznych na Wydziale Teologicznym. Opublikował m.in.: *Das Verständnis von Erfahrung bei F. Rosenzweig*; *Doświadczenie Boga*; *Edyta Stein – filozof i świadek epoki*.

Dr Dobrosław Kot – (ur. 1976) filozof i pisarz, współzałożyciel Instytutu Myśli Józefa Tischnera i do roku 2010 jego wicedyrektor. Pracuje w Katedrze Filozofii Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, mieszka w Krakowie. Autor m.in. *Podmiotowość i utrata* (2009)

Prof. Pavol Dancák – (ur. 1965, Słowacja), profesor i historyk filozofii, personalista, kierownik Katedry Filozofii i Religioznawstwa (Katedra filozofie a religionistiki) na Wydziale Greckokatolickim Teologii Preszowskiego Uniwersytetu w Preszowie (Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove); ksiądz greckokatolicki. W latach 1995-2001 studiował filozofię na Wydziale Filozoficznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Pracę doktorską „Zagadnienie wychowania w myśli Jana Pawła II” napisał pod kierunkiem prof. Karola Tarnowskiego. W pracy naukowej podejmuje zagadnienia z zakresu filozofii człowieka (zwłaszcza personalistyczne ujęcie ludzkiej wolności), filozofii edukacji i etyki wychowania oraz filozofii religii. Podejmuje także problematykę z zakresu teologii i dziejów Kościoła greckokatolickiego na Słowacji. Najważniejsze publikacje: *Otázka výchovy v náuke Jána Pavla II.*, *Koncepcja wychowania w myśli Radima Palouša*, *Paideia a transcendentná orientácia*, *Docta Ignorantia and the Presence of the Absent as a Presumption of the Worldwide Ethos*, *Personalistický rozmer vo filozofii 20. storočia*, *Philosophical anthropological preconditions of education in the personalistic philosophy*. Od 1997 roku organizuje w Preszowie filozoficzne kolokwium „Disputationes quodlibetales”.

O. prof. Jan Andrzej Kłoczowski OP – (ur. 1937) dominikanin, kierownik Katedry Filozofii Religii przy Wydziale Filozofii Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, wykładowca Kolegium Filozoficzno-Teologicznego OO. Dominikanów w Krakowie. Współzałożyciel i Przewodniczący Rady Programowej Instytutu Myśli Józefa Tischnera. Pracuje nad zagadnieniami związanymi z filozoficzną refleksją nad religią: problem poznania religijnego, hermeneutyka doświadczenia religijnego, teologia negatywna, religia w kulturze post-sekularnej, współczesna antropologia a *paideia*. Opublikował (m. in.) *Człowiek bogiem człowieka. Filozoficzny kontekst rozumienia religii w Istocie chrześcijaństwa Ludwika Feuerbacha* (1979), *A myśmy się spodziewali* (1990), *Między samotnością a wspólnotą. Wstęp do filozofii religii* (1994), *Więcej niż mit. Leszka Kołakowskiego spory o religię* (1994), *Drogi człowieka mistycznego* (2001) *Filozofia dialogu*, (2005)

Adam Cieśla – (ur. 1961) Ukończył historię na Uniwersytecie Jagiellońskim. Wieloletni słuchacz wykładów i kazań ks. prof. Józefa Tischnera. Fundator i prezes zarządu Krakowskiego Hospicjum dla Dzieci imienia księdza Józefa Tischnera od 2004 roku, którego mottem są słowa ks. Tischnera: „Miłość nas rozumie”.

Prof. Krystyna Ablewicz – prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie oraz Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej "Ignatianum" w Krakowie. Członek Rady Programowej Instytutu Myśli Józefa Tischnera. Zainteresowania badawcze: pedagogika ogólna ze

szczególnym uwzględnieniem metodologii badań humanistycznych oraz rozumienia pedagogiki, jako nauki humanistycznej (hermeneutyka i fenomenologia – możliwości wykorzystania w badaniach pedagogicznych (fenomenologia stosowana), antropologicznych i aksjologicznych uwarunkowań koncepcji i procesów wychowania (personalistyczne oraz holistyczne ujęcie człowieka i jego rozwoju (antropologia pedagogiki Gestalt)

Dr Zbyszek Dymarski – Jest absolwentem Wydziału Elektroniki Politechniki Gdańskiej oraz Wydziału Filozofii Papieskiej Akademii Teologicznej. Pod kierunkiem prof. Jana Andrzeja Kłoczowskiego OP napisał doktorat poświęcony myśli Józefa Tischnera i Leszka Kołakowskiego. Ostatnio wydał książkę *Dwugłós o złu. Ze studiów nad myślą Józefa Tischnera i Leszka Kołakowskiego* (Gdańsk 2009). Pracuje w Katedrze Kulturoznawstwa Uniwersytetu Gdańskiego.

Mjr Krzysztof Świercz – mgr inż., wykładowca w Katedrze Taktyki i Uzbrojenia na Wydziale Lotnictwa Wyższej Szkoły Oficerskiej Sił Powietrznych w Dęblinie, doktorant filozofii UW.

Paweł Nowakowski – (ur. 1968) filozof, dziennikarz. Studiował na Papieskim Wydziale Teologicznym w Poznaniu, gdzie zajmował się problematyką wolności w antropologii Teilharda de Chardin. Studiował również w Pontificia Universita Gregoriana – praca *Diritti umani nell' Etica della Solidarieta secondo Józef Tischner*. Publikował w: miesięczniku „W Drodze”, „Przewodniku Katolickim”, „Naturalnie-magazyn ludzi zdrowo myślących”. Jest współautorem blisko 100 programów telewizyjnych o tematyce społecznej. Od 2006 roku jest redaktorem naczelnym „Naturalnie-magazyn ludzi zdrowo myślących”. Interesuje się filozofią współczesną, szczególnie inspiracjami filozoficznymi w literaturze i sztuce. Mieszka w Poznaniu.

Dr Andrzej Kowal – psychiatra i filozof, uczeń Izydory Dąbskiej i Romana Ingardena. Aktywny uczestnik NSZZ Solidarność w dziedzinie służby zdrowia na szczeblu regionalnym i krajowym. Po przełomie ustrojowym przez 12 lat kierował Szpitalem im. J. Babińskiego w Krakowie. Od trzech lat jest wykładowcą w Instytucie Sztuki Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie.

Józef Ruszar – ukończył filologię polską na Uniwersytecie Jagiellońskim, studiował także filozofię na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie u ks. Józefa Tischnera (w latach 1974 -1978). Zajmuje się badaniem poezji współczesnej, szczególnie twórczością Zbigniewa Herberta i Tadeusza Różewicza – jest autorem książek: *Stróż brata swego. Zasada odpowiedzialności w liryce Z. Herberta* i *Apostoł w podróży służbowej. Prywatna historia sztuki Zbigniewa Herberta* oraz redaktorem serii naukowej „Biblioteka Pana Cogito”. Od 2004 roku dyrektor Warszawskiego Festiwalu Poezji im. Zbigniewa Herberta; w roku 2007 był Koordynatorem Roku Josepha Conrada-Korzeniowskiego z okazji 150 rocznicy urodzin pisarza, w 2011 roku jest Koordynatorem Obchodów 90. Rocznicy Urodzin Tadeusza Różewicza przy Narodowym Centrum Kultury.

Dr Waldemar Rogowski – politolog. Adiunkt w Wyższej Szkole Demokracji w Grudziądzu. Doktorat z myśli politycznej Józefa Tischnera obronił w 2010 r. na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Zainteresowania naukowe kieruje ku historii myśli politycznej, myśli republikańskiej oraz katolickiej nauce społecznej.

Prof. Aleksander Bobko – (ur. 1960) – profesor filozofii, wykładowca Uniwersytetu Rzeszowskiego i UPJP II w Krakowie. W latach 1985-1997 asystent księdza profesora Tischnera. Obecnie prorektor UR. Członek Rady Programowej Instytutu Myśli Józefa Tischnera. Autor książek: *Kant i Schopenhauer* (1996), *Schopenhauers Philosophie des Leidens* (2001), *Wartość i nicość* (2005), *Myślenie wobec zła. Religijny i polityczny wymiar myślenia w filozofii Kanta i Tischnera* (2007).

Prof. Zbigniew Stawrowski – (ur. 1958) – filozof polityki, w latach 1982-2000 uczeń i asystent ks. Józefa Tischnera. Współzałożyciel i Dyrektor Instytutu Myśli Józefa Tischnera. Profesor Uniwersytetu Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie, gdzie w Instytucie Politologii kieruje Katedrą Myśli Politycznej. Profesor w Instytucie Studiów Politycznych PAN. Współzałożyciel i redaktor pisma „Civitas. Studia z filozofii polityki”. Opublikował m.in.: *Państwo i prawo w filozofii Hegla* (1994), *Prawo naturalne a ład polityczne* (2006), *Niemoralna demokracja* (2008), *Solidarność znaczy więź* (2010). Mieszka w Warszawie.